

Breve fra Gram til Slange,

meddeelte af
C. C. Secher.

Efter kongelig Befaling paatog Gram sig at gennemgaae Slanges Manuskript til Christian den Fjerdes Historie; han skulde være ansvarlig for, at Skriftet intet indeholdt, der stred imod Sandheden eller kunde være krænkende for denne Konges Ære. Herved maatte han let komme i et ubehageligt Forhold til Forfatteren; og at dette har været Tilfældet vise de følgende Breve, der tilligemed en Deel af Grams Rettelser og Brudstykker af Slanges Manuskript findes i Geheimearchivet. De spydige Bemærkninger, hvormed Gram ledsagede sine Rettelser, bidroge ikke til at formilde den gamle Mand; saaledes siger han i et af de Breve, hvis Indhold iøvrigt er for ubetydeligt til her at meddeles: „Dette hafver jeg mottet forandre og referere gandske anderledes af Original-scripta & documentis, som jeg med Flid har extraheret. Thi der er alt for meget taget feil i hver passage og narration paa disse 5 à 6 Sider.“ Undertiden overlader han Forfatteren at forbedre Stilen i Rettelserne, med de Ord: „Sed stilum peritiori calamo expoliendum relinqvo.“ Hvilket udstrakt Begreb Gram havde om Kongens Ære viser følgende Uttring: „(Mar 1621). At Hamborgerne blesve satte til Kongens Taffel, er vist, og derudi hafver Hr. Conferens Raad Ret. Men visse Marsager tillade mig ikke at lade denne Sandhed saa udtryffeligen mældes i denne Historie. Naar vi derfor siige aleniste, at Kongen lod

dem herligen tractere, da violeres ikke Sandhed, men den ene circumstantia, at de sad ved samme Bord med Kongen, skules, quod admodum licitum historico, graves causas habendi dissimulandi. Naar Hamburgerne selv skrive det, skal de af mig blive uimodtagne, et hoc sufficit. Det gjøres ei heller fornødent at vurdere de Bagatelle=Foræringer, de Companer gavne." Overensstemmende hermed hedder det, Side 458: „Efter at denne Handel var saa vel og lykkelig afgiort, lod Kongen dennem herligen tractere; hvorimod de hafve igien ladet see deres Taknemmelighed i adskillige kostbare Foræringer, som de ved Amptmanden over Steinburg Balthasar von Ahlesfeld underdanigst lode overlevere." Efter Forfatterens Død 1737 fik Gram fri Raadighed over Stoffet, og de to sidste Parter maa i Virkeligheden betragtes som hans eget Arbeide; men før 1613 ere hans Tillæg ubetydelige.

1.

Højædle og Velbaarne,
Højstærede Herr Conferens Raad.

Jeg fandt og bør ikke længere at forholde Deres Velbaarhed, hvad som i gaar er passeret. Hans kongelige Majestet havde den Raade at passere en halv Times Tid i sit kongelige Bibliothecque, alene & nemine comitatus. Jeg blev saa lykkelig, at faae min allerunderdanigste Tale insensiblement henbragt paa højloflige Kong Chr. IV's Historie, som gif saa meget mere lykkelig, at Hans Majestet tog det Raadigst op, og spurdte, om jeg havde læst den tilgavn's igieumem, og om derudi endnu var noget at corrigere eller at supplere? Jeg svarede allerunderdanigst, at jeg var ey alene længe siden, og det midt i Sommer, færdig med Giennemlæningen, men havde end ogsaa excerperet en god Deel Documenter

i det Geheime-Archiv, henherende til høysthem: Konges Historie, hvilke Excerpta jeg havde communiceret Hr. Conferens Raad Slange, som havde været vel tilfreds dermed, og vilde deraf indføre eller corrigere saa meget, som mand endeligen kunde synes fornødent at være, og at vi over den Post vare gandske eenige. Samme mine Excerpta (sagde jeg) gif til Anno 1627, og inden mand ved Trykningen kom nær til samme Aar, kunde jeg lætteligen have igiennemseet alt hvad som motte findes udi de øvrige. Hvorfor mit allerunderdanigste Forslag blef, at lade Barket strax, jo før jo heller, komme i Trykken. Hans Majestet replicerede Allernaadigst, at Trykningen efter Hr. Conferens Raads Regning vilde blive overmaade kostbar, paa et par Tusinde Rigsdaler og mere. Derpaa mit allerunderdanigste Svar blef, at Hr. Conferens Raad havde formeret sin Regning paa 1000 Exemplarier, og dernæst paa visse Sorter stort Papir: I begge Deele kunde gøres et stort Afslag, nemlig, at kun lade trykke nogle faae hundrede, som var nok for den første Gang, og kun et maadeligt Tal paa stort Papir; saaledes meente jeg, at det hele Forlag ei skulde overgaae 1000 Rds. Beføstning, ja endda gaae noget derunder. Hvorpaa Hans Maj: ei alene Allernaadigst dette approberede, men end og befalede mig at sige Hr. Conf: Raad, det hans kongl: Maj: vilde for det første (ita erant verba) sende Dem 1000 Rd. til Trykningen, og imedens Papir og anden Anflaali blev præpareret, skulde jeg endnu cengang læse Barket tilgavns igiennem, paa det deri ei skulde findes noget som andre kunde siden støde sig paa. Saa kunde det da i Guds Navn udkomme i Tryk. Jeg allerunderdanigst takkede for denne Allernaadigste Befalning: Og hvis det ei havde været over Middag, da jeg og havde hjemme et par Breve at besvare med Posten, havde jeg ei forfemt at indfinde mig hos Deres Velbaarnhed med dette nuncio. I gaar Estermiddag motte jeg uforbigængeligen hen til hans Excell: Hr. Geheime Raad Rosenkrantz, og kom ey detsfra førend noget ud paa Aftenen; ved sliq Lejlighed berettede jeg og denne Samtale til hans Excell., som takkede mig meget derfor. Og at jeg end ikke i Dag kand have den Gæde at see Deres Velbaarnhed, forvolder den ubehagelige Tamper-Met, som jeg nu i Dag maae udholde udi og maaskee

ligeledes i Morgen, saa at det vel neppe bliver ferend paa Fredag Eftermiddag jeg kand nyde den Gæ, efterdi jeg om Formiddagen skal holde Distributionem Stipendii in Collegio Mediceo. Jeg langes ellers meget at høre noget got og ynskeligt om Deres Velheds Helbred, og forsikrer, det jeg, med alld Guds Velsignelses hiertelige Tilhynstning, forbliver stædse, Høvedle og Velbaarne,

Høystærede Hr. Conferens Raad, Deres

ydmuygste og redebonyste

Tiener

H. Gram.

Kiøbenhavn, d. 16. Dec. 1733.

A Monsieur

Monsieur de Slange

Conseiller de Conference, d'Etat, de Justice & de la Chancellerie de Sa Majesté.

2.

Høvedle og Velbaarne,

Høystærede Hr. Conferens Raad.

Jeg beder ydmuygst om Forladelse, at jeg ikke før haver tilbageleveret det andet Bind af Deres smukke historiske Værk. Mine mangfoldige mellemkommende Forretninger ere Deres Velbaarnehed tildeels bekjendte, endstient ikke alle. Thi stundum maae jeg lade mig bruge til det, hvoraf jeg noget har lærdt, stundum til andet, hvoraf jeg aldrig i mine Dage har tænkt paa det ringeste at lære.

At jeg dog deriblant haver efterkommet min Pligt, med dette andet volumen at igiennemlæse, derom haaber jeg, at højsfølgende Arker skal bære Vidne. Jeg indfiller det alt til min Hr. Conferens Raads gode jugement og Estertanke, og forhaaber at de Passager, som jeg herudi haver ex Archivis Regiis formeret nye materialia til, skal findes af den Betydning, at en Historie kand vinde mere Gæ ved, at befatte dem i sig, end hvis de skulde saynes deraf. Og maa vel see, at hvis mig var blesven undt lidt mere Tid, item Afgang til flere Archiver, end det som mig er anfortroed, jeg da vel skulde kundt finde mere.

Jeg skalde og tænke, at det blev Hr. Conferens Naad en saare liden Umage paa et par Dages Tid, at fere det som heraf er noget vidtleslig ind paa sine Stæder, med at tilfæste Seddeler, som er steet i den første tomo. Jeg meener og, at naar De hafde efterseet de saae loca animadversa, som ere optegnede paa det første Ark af disse herhos følgende, da kunde saavit frastjæres af Vindet, og lefveres i Trykkeriet til at sætte efter, imedens at Deres Velbaarnhed med commodité fik det øfrige i sin behørig Orden og Stik.

Jeg forblifver, med største Erhødighed,
 Gehørdle og Velbaarne Hr. Conferens Naad,
 Deres ydmygste Diener,
 S. Gram.

Kjøbn. d. 6. Oct. 1731.

3.

Gehørdle og Velbaarne,
 Høystærede Herr Conferens Naad!

At denne 3die Tomus hafver taget saa lang Tid, inden endnu neppe en tredie Deel deraf er blefven klar fra min Haand, er mig vel ikke mindre fortrydeligt, end det er Deres Velbaarnhed. Men jeg har ikke fundet gaaret anderledes illi Veris. Defectus og Udelukkelse af saa mange vigtige Ting, som er Synd og Haanhed at forie i en Historie istius ponderis, item urigtige narrationes og Feil af adskillige Slags, hafver indsundet sig i dette Bind i saadan Oversledighed, saa at det haver mott' steet, hvad steet er. Gud skal være mit Vidne, at, saalidet som jeg gier det af defectu aliorum negotiorum, (hvoraf jeg har langt mere, end jeg fand overkomme,) saalidet gier jeg det ogsaa af nimia curiositate eller af prurigine censendi. Men det er min høystærede Herr Conferens Naads Vre det gielder om, og Deres gode Nafn i Verden, som vilde lide alt for meget, hvis Verket ei blef nu castigeret. Og tillige gielder det om min Vre og Velfærdt, eftersom Hans Majeestet har med Uvørlighed lagt mig det paa, at see til, at det blef nogenledes frie for Feil. Det gaar ei heller an, at, fordi mand nu om Dage almindeligen verjerer i stor ignorantia af vore Hi-

historier, mand derfor skal blifve det alletider i vores Land. Hvorfore mand endeligen bør mage det saaledes, at et saadant Verk som dette ei bliver formeget meyriseret af Posteriteten, ja endogfaa i de Ting, hvor ei alene de, som hos os self kunde gjøre det og have Leilighed at komme til fontes et documenta, men endogsaa fremmede kunde ex publicis scriptis refutere os, om ikke nu straxen i Herr Conferens Raads levende Lipse, da dog siden efter.

Det vilde blifve mig altfor vidtsøftigt, at forklare mine raisons til hver Forandring, castigation, Udsetten eller hvert supplementum, som Deres Velbaarnhed bliver her og der var i dette herhøsfølgende Stykke.

Om nogle vil jeg alene røre, hvilke jeg ei hafver kundet lade staae saaledes, men har mott' enten tage dem slet ud eller corrigere dem, som f. Ex.

. . . . Det er gandske vist, og mig og flere bekjendt, at der endnu lever Officerer og Studenter i Norge, af det Elnafu Green. Ergo non tuto asseritur, familiam interiisse. Men om saa var, saa maae det heller udelukkes, som det og er res exigui vel nullius momenti in magni Regis historia. (Side 368, hvor Cantøser Anders Greens Død omtales, findes intet om Familien).

Dette som her fortælles om disse Giftermaalsforslag til Kongen, hafver jeg (dog med nogen Forandring i den nimis positiva narratione,) ladet staae; ihvorvel det hele er apocryphum quid, og mand kunde vel holde det betænkeligt, at føre ind i en alvorlig Historie noget, som mand ei vidste anden Skiel og Rede til end ex traditionibus avorum, plerumque, imo tantum non semper, incertissimis. (3fr. Side 371 fg.).

Dette om Christiani IVti Brev til Rigens Raad om sit Giftermaal med Christine Munk, er ei alene apocryphum, men meriterer og neppe nogen sidem. I det Rigens Raads attestato, som de gavne hendes Børn efter Kongens Død in interregno (hvilket Brev findes endnu in originali hos Hr. Hannibal Schepstedts Arvinger,) der staaer slet ikke mældt, at Brevet var til Rigens Raad, men alene, at de (Senatores Regni, qui testimonium istud signarunt,) hafve seet et Brev fra Kongen, dateret

Lundegaard d. . . . anno . . . som beviste Egteskabet, og ikke et Ord om, til hvem Brevet var skrevet. Det var ei heller, hverken til disse senatores, og ei heller til deres Formænd. Og saasom de ei har villet nævne, ad hvem, vel hvem, vel quos data fuerint istæ litteræ, saa maae vi heller ikke gaae videre, uden vi hafde Brevet, og kunde bevise Sagen. Derimod hafve de self samme senatores, som gavte dette attestatum an. 1618, siden 3 Aar derefter alle og enhver, med egne Hænder (som findes i Archivet) expresse forsikret og vidnet, at de hafde hverken seet eller hørt sig af noget Beviis paa Fru Kirstens Wielse, førend lang Tid efter at den var passeret. (I Marginen findes herved følgende Bemærkning: Det ikke vel kand holdis for apocryphum, som mange efterfølgende Aars og ald Verdens experientia har viist Sandheden, og derfor meriterer det nok sidem. Derforuden har jeg self haft Copie af Originalen, som var udfreven efter en Copie, som den berømmelige W. W. (Willum Worm?) self hafde. Mine cahiers blefue i den uheldige Ildbrand brændte. Dette kand ogsaa være det Brev, som senatores have beraabt sig paa udi deris Attest som de udgave om Fru Kirstens Berns Legitimation efter C. IVti Død). (Dette Brev omtales ikke paa det tilsvarende Sted, Side 372.)

At jeg til dette og de øfrige correctiones & supplementa hafver haft Tøye, vil jeg da haabe, at Deres Velbaarhed skal tilstaae. Og ligeledes faar jeg at gaae frem i det resterende: Jeg er kunns hange, at det allerede trykte ei skal være med lige Stid af mig overveiet, som disse Aar fra 1613 til 1619.

Hvad Stilen angaar, da finder det sig vel endelig, at derpaa ikke syndelig blifver at sig. Motte mig ellers tillades, at sig min ringe Mening om det adjectivo brajve, at mig synes det ei vel kand være et epithetum til en geistlig Mand, eller en Mand ex toga: Men at vi Danske misbruger kunns Ordet saaledes; notat enim, mea sententia, fortlem, magnanimum.

Jeg forblifver o. s. v.

Ah. den 5. Maii 1735.

4.

Hørbde og Velbaarne, Høystærede Hr. Conf: Raad

Diſſe tvende Aar 1625 og 1626 hafve været mig de haardeſte af alle og ſerniſte til at bringe nogenledes i den Stand, ſom de her være, for at ikke løbe tværtimod, hvad mand hafver i Hoved-Documenterne, udaf hvilke Documenter en ſtor Deel ere trykte (dem jeg hafver confereret med de her in archivis bevarede Originaler og meeſt over alt befundet rigtige,) item at det eene ei ſkulde in essentialibus være det andet imod. Vel hafver jeg i Krigens Aarsager og Begyndelſe at referere været noget vitloſtig. Men hertil hafver jeg haft flere end een Aarsag: 1) At der kand være nogen proportion i Verket; thi ſkal mand være vitloſtig (ſom her ofte tilførne er ſteet) in minutiis, in rebus exigui momenti, in privatis etiam, rebusque domesticis sine magna jactura perpetuo ſepeliendis, ſaa her mand det med langt større Skiel i denne Krigs Begyndelſe, ſom er det ſterſte og vigtigſte i denne ſtore Herres Hiſtorie. 2) Seer jeg ikke, at Herrens Chr. IVti honos & gloria kand paa anden Maade ſalveres. Thi, at ſige ligefrem, at det var alene for hans Søſterdatters og Svogers Skyld og for deres restitution i Pfalz hand paatog denne Krig at føre, ſaa gier mand ham til alt for ſtor Machiavelliſt, og juſtificerer Ferdinandum IIum og Tilly, der lagde ham immer dette til Laſt, quibus tamen ubivis & in omnibus suis scriptis, quæ maximo numero habentur, perpetuo contradixit Rex noster, og vilde aldrig tilſtaaе andet, end at det var en Deſenſionskrig for Nederſæren. Thi hafver jeg fundet ſomøden, end ogsaa at giere dette raiſonnement, ſom jeg indſtiller herved til Deres Velbaarheds Paadenme, nemlig det ſom begynder pag. 22 i diſſe herhøſſelgende adversariis, og endes pag. 27. — Og kand jeg vidne for Gud, at ſom jeg i hvert et Ord jeg enten her eller i nogen Ting og Stæd i denne Hiſtorie ſkrifver, gaar aldrig et Straaſbred uden for Sandhed og klare Hoved-Documenter, ſaa er dette og i mine Tanke det allerrigtigſte ſom jeg kand beſtaaе i denne Materie.

Jeg har og ey kundet finde nogen raiſon ubi eller tillade, at de negociationes i Cabinetet og Tilberedelſer, ſom Hr. Conferens Raad ſiger pag. 393, at her og i den Sag ſteede for

Krigen, kand indføres for sig selv og forud, førend Krigs-Operationerne mældes, nemlig å pag. 387 ad 392. Negotiationes fand vel undertiden separeres i en Historie fra Krigsfagerne, & ita feci ipse nonnunquam in meis hisce adversariis. Men i denne Krig faar det at observeres cum grano salis. Thi her negotieredes immer og altid, og i Begyndelsen meget galt og irregulièrement. En af de største Feil, som den Salig Herre begik, var at hand gik ind i dette Verk med saa liden og præmatureret Forberedelse, og uden ringeste Alliance, uden den hand hafde giort med Engelland, ved en blot mundtlig Aftale med Anstruher, og et par Misfiver af Kong Jacob og Kong Carl. Og endstient Dudley Carleton hafde Guldmagten i sine Hænder til at skrive Tractaten og slutte i den Sag, saa lod Chr. IVtus det dog forblifve, propter rationes in meis adversariis hic expositas. Ergo gier det ingen gode, at mand tænker at forvilde Læseren, og falde det en Tilberedelse i Cabinetet til Krigen, som stede i December Maaned, 6 Maaneder efter at Kongen stod i Lydsland, og hand og Lilly hafde begyndt at haanddrages. Det er vist nok, at Afsæmleen til denne Handling var in Januario berammet, at skulde været holdt Hagæ-Comitium in Aprili vel in Majo. Men der blef siden intet af. Hvorfore Gesandterne, nemlig Jacob Ulfeld og Chr. Thomæus blejve først sendte efter Michelsdag, Ulfeld først in Octobri, men Christen Thomsen in Novembri, — ut latius exposui.

Lillys Navn skrives aldrig ret med **h**, quam litteram ubiqve ideo expunxi. Theatrum Europæum, Rheuenhiller, Mitsema &c. vil jeg ikke beraabe mig paa, enddog de allesammen skrives ham retteligen Lilly. Men jeg har en Mængde af hans egenhændige Brevve at citere, hvor hand selv aldrig anderledes skrives sit Navn end saaledes.

Obertraut skal og skrives uden **r**. Nogle falde ham vel Obertraut, andre Obertraut — men ikke ret. Selv skrives hand det Obertraut, ac ita in epitaphio ejus adhuc legitur, adducto in Rethmejeri Chronic. Brunsvic. ut taceam alios.

pag. 431 & alibi har jeg corrigeret Orthographien i Lutter. Thi det kaldes aldrig Lutter med **th** hos de rigtige Skribentere. pag. 429. Den Felderm, som fandtes i Møven paa Her-

tug Christian var langt fra ikke 40 Aen. Dr. Adam Luchten, som var hans medicus, beretter at hand ved vomition bred samme Dm op, nemlig afbrudte Stykker deraf, som kunde giere tilsammen 9 Aen langt, og siden, da de staaere ham op, fandt de endnu et Stykke, som var 5 Aen. Hans Ord ere noget utydelige derudi, at hand ikke mælder ved det første, om den hele Dm skulde beregnes til de 9 Aen, eller kun det Stykke deraf, som ved vomitum opkom. Jeg har til Overflod udvaldt det største Tal, og gjort af 9 og 5 — 14 Aen.

Pag. 453. Af Oberste Høld har jeg taget Fornafnet bort, thi jeg veed ei rettere, end det var Henrich Høld, som siden 1629 gik i Kæyserens Tjeneste og blef Græve inden hand døde. Viis er det, at hand blef Oberst inden Krigen endtes. Men om hand var det allerede i den Tid strax efter Weymars Død, har jeg ei haft Tid til at eftersee.

Jeg er stedse, med ald Respect,

Deres underdanige Tjener

H. Gram.

Ak. d. 17. Oct. 1735.

5.

(1735).

Hvad Vanfælgelighed og Umage jeg har haft, med at corrigere dette Aar 1627, skulde neppe nogen troe. Thi, endstient det er en Krigshistorie, og det derfor skulde tænkes at der var ingen Beenudi, saa hafver den dog fast allevegne løbet feil og hallucineret, og Wissheden om Tingene hafver jeg smaaligen mott' sege tilsammen. Naar Hr. Conf: Raad hafver læst hvad jeg hafver skrevet om det Slesiske Log, og dets Udfald, og hvorledes det hafde sig baade med Wallensteins Tidkomst, samt med Administratore Magdeburgensi, (som vel var bestineret derhen, men aldrig kom der,) og De da confererer mit med Deres, finder De en stor Forskiel. Og saasom denne Expositio Silesiaca gjorde dog nogen temmelig figure i den højsalig Chr. IVti Krig, og samme er heel lidet bekiendt apud vulgus nostratum, saa var det uforvarsigt, om mand skulde tractere den particulam historiae negligenter

aut perfunctorie, og fyldte den endda desforuden fuld med erroribus. Hvad jeg in fine pag. 464 & initio sequentis paginae hafver først vildet rette, hvor der tales om Christiano Wilhelmo &c. er steet i den første Læsning, da jeg endnu ei hafde consuleret monumenta, edita & inedita. Men da jeg kom i diæse, og fandt amplissimam copiam til at giøre en rigtig narration af, faae jeg og intet mere at være falskt, end at samme Chr. Wilhelm nogenstunde ferte een Mand enten i eller af Slesien. Et sic in plurimis aliis locis.

Pag. 465. Hvorledes med Fredsforhandling i Mar 1627 tilgif, vil De finde rigtigere i mine Excerptis, pagg. 14, 15, 16, som er tagen af documentis archiv. autographis utriusque partis.

Pag. 466. At der intet blef in isto pacificationis negotio mættet de restitutione Palatini, non solum repugnat honori & existimationi optimi & magnanimi Regis Chr. IVti sed & ipsi veritati. Ikke fandt mand heller saaledes argumentere, fordi mand ei udi et og andet Kongens Brev, i Theatro Europæo, finder strax explicite nævnt Palatinum. Men, naar der findes (som virkelighen steer), at paastaaes af Kongen i hvert et Brev saadan Fred, som kommer overeens med Legibus imperii fundamentalibus, med Religions- og Profan-Freden, og med Capitulatione Cæsarea, saa forstaaes ogsaa derunder per necessariam sequelam restitutio Palatini. Og saaledes forstod Kæyseren og alle hans Ministri det ogsaa, og derforse tergiverferede de ic. Sed & præterea expressam Palatini mentionem fecit Rex in litteris, quæ non typis sunt publicatæ: atque etiam in aliis, quæ impressæ reperiuntur, og hvilke jeg har allegeret i højselgende mine Excerptis pag. 24. Thi der begierte Kongen salvum conductum ogsaa for Palatini Gesandter, og vilde ei tractere, uden at hand og blef med indtagen. (Sfr. Slange, Side 595).

Pag. 501. At bestynde Borgemeister og Raad i Hansfestæderne, Lybek, Hamborg og Bremen, for Enfoldighed, er noget for meget. Skal fare i dem saa sandt, som de ikke vare det. De vare da, som mange ibidem endnu, viri eruditissimi, prudentissimi, astutissimi. Og Kongen takkede Gud, om hand undertiden kunde være een af dem i sin Tjeneste, som Dr. Johann

Zobel, Borgemeſter af Bremen, ſom hand ſiobte til at være ſin Envoyé i 2 Aar i Frankerige, frementibus Bremensibus. Og ikke heller være de Lurendreyere ſaa enfoldige, at de jo ligesaa haſtigen penetrerede Friedlandi conſilia, ſom nogen anden.

De Svenske negocia i Aar ſkal jeg meget bedre og rigtigere ſtaffe ex autographis: Nam certè non frigidè adeo tunc Rex tractavit Succum.

Hvad ellers den Hiſtorie af den miraculeuſe Sgraadom an- gaar, ſom bør førſt falde ind i Aaret 1629, da ſkal jeg en anden Gang hafve den Gætte at aabenbare mine Tanker derom.

Det øfrige Stykke af dette Aar ſkal bliſve inden Nytaar til- ſendt, af Deres ydmyge Diener

H. Gram.

6.

(1735).

Højædle og Velbaarne,

Højſtærede H. Conferens Raad.

Jeg hafver for nogle Dage ſiden bekommet fra Deres Vel- baarnhed, tillige med Deres Skrifvelse tvende Cahiers af det Aar 1629, ſom jeg hermed tilbageſender, efter at jeg dennem hafver igiennemgaaet, og rettet her og der, hvor der var taget feil. Thi, endſkiønt Hr. Conferens Raad mælder, ſig derudi at have følget preſſo pede mine animadverſiones, ſaa haver jeg dog fundet, at der paa nogle Stæder mærkeligen derfra er viget, og paa andre Stæder nogle ſmaa interpolationes af Ord og Meninger tilſatte, ſom ikke i alting ere veritati conſonæ, hvorfor jeg har fundet mig forpligtet til at rette dem, og ej at lade dem ſaaledes komme i Trykken. Noget har jeg ogsaa taget mig den Frihed at udflette, aleniſte fordi det var ſuperfluum, sæpiſſime antea dictum et repetitum, eller alt for ſuperlative ſagt, da Meningen deſforuden nokſom var reen og for læſeren gjort tydelig. Thi eſterdi Hr. Conferens Raad, efter Deres egen ofte til mig giorte Erklæring, er brevitatis amans, (ſom enhver Historicus bør være ſparſom, ikke i Ting, men i Ord og Stil,) ſaa ſkulde jeg holde for, at Verket allermindſt bør forlængeres ved mange synonyma, mange

epitheta, eller ved tædiosas repetitiones earundem & rerum & phrasium.

Min H. Conferens Raad mælder dernæst, at De udi mine sidste animadversionibus til kente Aar 1629 hafver fundet noget, som De gierne vilde hafve supprimeret, og dog her udi disse 2 Cahiers indført. Jeg hafde ynstet, at De saadant, i det mindste ved et lidet Regn i Bredden hafde vildet vise, og tilkiænde give mig, hvad for passages det var. Og hvis De endnu behager at giøre det, skal jeg hiertens gierne finde mig deri, naar jeg kand see, at ved saadanne omissiones veritas & gloria Regis, cujus historia scribitur, ingen Fornærmelse lider, hvilke tvende Ting mig fernemligen er om at giøre. Thi det skal altid staae til min H. Conferens Raad, at udelukke saameget, som Dem behager af fremmede Ting (hvori De self er undertiden noget formeget vittøstig i det Berøegaaende) og at contrahere eller fatte saa kort i Stiil, som De vil (endssignt Deres Stiil, pace tua dixerim, er suarere for vittøstig end for kort,) naar ifkun de rette facta & res blifver der, og Sandheden for allting ingen Afbræk lider. Jeg appellerer til, hvad jeg mange, ja mangfoldige Gange har sagt Dem og i mine Skrifvelser til Dem igientaget, at nemlig den Umage, som jeg paatager mig, at skrifve vittøstige animadversiones, stæer ikke, fordi at De enten skal giøre Deres Historie længere dermed, meget mindre indføre alt hvad jeg skrifver i Historien Ord fra Ord, men alene pour vous mettre au fait des choses, og for at oplyse min H. Conferens Raad om Tingenes rette og sandfærdige Sammenhæng, hverfomhelst De, Gud veed af hvad for falske og urigtige memoires forført og forledet, hafver fareet vild fra Sandheden.

Vil derfor min H. Conferens Raad, efter at hafve giennemlæst dette Aar 1629 paa nye, saaledes som det her tilbagefendes, stikke mig det endnu engang med Betegnelse af de Ting, som De vil hafve supprimeret, og jeg kand da finde, at Sandheden og Kongens Ære intet derved lider, skal det meget gierne stæe.

Alt dernæst det Cahier af Anno 1628, som De længe tilforne hafver sticket mig, ikke nu medfølger, stæer af den Marsag, at jeg hafver ventet paa, at De skulde stikke mig Continuationem dertil. Thi Aaret findes ikke derudi sluttet eller til Ende bragt.

Den sidste i bemeldte Cahier, som jeg har, er pag. 48. Jeg fandt formodentlig Connerionen med det paafølgende, som mig ei er tilhændkommen, ikke nu fremstikke det, helst efter som just paa den sidste Side forefalder noget at corrigere, hvilket ei fandt foretages, serend jeg seer Connerionen af det følgende. Der er ellers i bem. Nr 1628 adskilligt urigtigt nu paa nye af mig omskrevet og rettet, ikke til at giøre Verket længere og villostigere, men blot alene til at expurgere det som er af Dem skrevet fra Urighed og falske narratis. Det er og om den Sag alene, som min H. Conferens Raads og min different hidindtil hafver været, nemlig at Deres Velbaarnhed har villet blifve ved, hvad De eengang hafde skrevet, som er deels falske narrata, deels urigtige conjecturæ og derpaa bygte urigtige raisonnements over facta, gandske stridende ei alene med det, som findes in fontibus, at forstaae Hoved-Documenterne in Archivis Regiis og andestads, men endogsaa med det, som findes og læses i almindelige trykte Bøger, hvilke jeg ei heller tager for fulde, uden naar de komme overeens med fontibus; men maae saameget mere declarere mig imod min H. Conferens Raads Historie, hvorfomhelst den enten viger fra fontibus eller fra begge Slags.

Deres Velbaarnhed behager ellers at mælde i Deres Skrivelse, at min sidste Conference af Aids Martii var rude. Dette gier mig ondt, at den saaledes skal tituleres, Gud veed, at jeg det ikke hafde formodet, og mindre af Dem det forskyldet. Jeg hafde hystet, at der hafde været et par andre gode Venner hos, til at høre hvert et Ord der blef talt og sagt, saa kunde der blefvet paademmet, om den var rude eller ikke. Jeg vil derfor bede, at min H. Conferens Raad vil spare mig fra den Ulejlighed at tale alene tilfammen, men at det maatte see udi fleres Nærvarrelse, paa det der fandt dømmes og høres, om jeg har Uræt. Jeg vil ikke igientage, hvad den Tid blef sagt, men det Urk, som jeg bragte Dem den Gang fra Trykkeriet fandt bære Vidne om, at jeg hafde raison til at erindre Dem, at Sandheden paa mange Stæder deri var violeret og falsa indført. Skal nu sligt kaldes rude, saa faar jeg dog at declarere (endstønt det gier mig ondt og foraarfager mig megen Meie og et strængt Arbeide), at saadan rudesse vil vare Deres hele Skrift igiennem indtil Enden, hvor-

somhøist jeg finder Urigtigheder. Thi baade er det imod min Natur at lade Usandheder i Historien passere, og det er imod min Konges Willie og allernaadigste Befaling, selgelig imod min allerunderdanigste Bligt. Hvorfore jeg har givet Ordre i Trykkeriet, at jeg maa have den sidste Correctur til Eftersyn af hvert Ark, paa det jeg kan være sikker, efterat jeg den 21. Martii af det fra Trykkeriet afhentede Ark erfarede, hvorlidet nyttig min Godtroenhed havde været hidindtil. Hr. Conferens Raad repeterer herimod det gamle: *Errare humanum, quod a se alienum minime putat.* Naar De da siger dette serio, hvorfor vil De da tage saa ilde op, at mand gier sig Umage for at corrigere Deres errores. Liden og Materiens Vitløstighed forbyder mig at gaae en detail af de mangfoldige Ting, jeg propter eorum falsitatem aut summam incertitudinem haver udsløttet i Deres Skrift og gjort den rigtigere Oplysning derom; men jeg alene vælger om een eneste passage, nemlig den om unge Hertug Adolph, som begierede at forlenes Anno 1628 med Kongens Andeel i ducatus. Dette siger Hr. Conf. Raad at han obtinerede Kæyserens Brev og Tilstaaelse af Expectantz paa, at hans Broder Hertug Fridrich havde saadant med ham overlagt. Jeg har viist Dem baade af Kæyserens Breve, som i den Materie alle ere trykte, saa og af herværende originale Archiv Documenter at det er falsk, at Kæyseren ingen Expectantz gaf ham, og at den unge Herre ikke naaede af Kæyseren hvad han søgte, og ligeledes har jeg, udaf Hertug Fridrichs egne Original-Breve til bemte sin Broder (hvilke nu ere her komne iblant det Gottorpiske Archivs Sager) viist, at Hertug Fridrich var langt fra at approbere sligt, men langt mere raadebroderen derfra. Hvorfor vil da min H. Conf. Raad ikke troe mig? Hvorfor har De nu igien ført den passage ligesaa urigtigen ind paa nye i Aaret 1628? og ligeledes raisonneret derover i det herhos følgende 1629, pag. 15 circa finem? Skal jeg nu derfor kaldes rude og slem i min Omgængelse at komme til Rette med, fordi jeg ej vil lade saadant og andet mere deslige passere.

Jeg er i esigt og forbliver o. s. v.

7.

Jeg stræber alt hvad jeg kand, for at faae noget færdigt, om jeg kunde blive saa lykkelig, ved denne Uges Udgang at tilfikke Deres Velbaarnhed det; motte jeg nyde Fred for andre ufermodentlige Ting, saa mener jeg dog, at det kunde skee. Thi hidtil har det ei været mig uueligt, for mange andre Forhindringer, det at afstædkomme.

At finde et latinist Ord til Forskiæl paa Lif-Regiment og et Guarde-Regiment, er ingen læt Sag; med mindre mand vilde kalde det første Legionem eller Cohortem Regiam, og det andet prætoriam eller palatinam. Mand fik en heel Hob at giere, (og det meste til Unytte,) hvis mand skulde skaffe got Latin til alle de terminos og distinctiones, som disse vore Tider finde paa i Krigsfagene og andet mere, som Romani intet afsvidste. En Historicus, som nu om Dage vil skrive vore Tidens Historie paa Latin, er derfor forbunden til, saafremt hand i dette Slags Ting vil nettement forstaaes, at sætte altid en Forklaring i Bredden, hver saadant forekommer, ligesom mand har gjort in nova editione Thuani Londinensi, hvor alle Navne, som Thuanus har latiniseret, (og over hvis Uforstaaelighed alle Læsere hafve tilforne flaget,) ere in margine udttybde paa fransk, og ligeledes hafver de gjort ved de Romanske data, ex. gr: IV non. Sextilis, VI id. Octobr., hvilke de hafve ladet staae i Texten, men hafve sat fornufteligen in margine de nu brugelige data, d. 4. Julii, d. 10. October. Ved hvilken Leilighed jeg erindrer mig, at hafve ofte haft i Sinde at spørge min Herr Conf: Raad (men under Deres Correction,) om De ikke fandt det bedre, i Deres Chr. IVti Historie, at sætte Maanedernes rette nu brugelige og allerede saavel i Danmark, som overalt i hele Christenheten vedtagne Navne, nemlig Januarius, Februarius etc., og ikke Slugmaaned og Blidemaaned, som ingen uden heel faae Mennister nu kiender det ringeste til. Hvis jeg ikke hafde agtet denne Ting af peu de consequence, i Henseende til det solide og essentiel i Deres Bog, saa hafde jeg længe siden udbedet mig den Frihed, at corrigere det overalt i Bogen. Thi sandelig den er hverken til Nytte eller til Gode. De lumpyne Navne, Slugmaaned, Blidemaaned, Thormaaned, Faaremaaned, Slagtemaaned &c., hafve i 100 Aar aldrig været brugelige

i noget ærligt Skrift, ikke engang i noget Document, som jeg fandt bevise per inductionem af alle baade publicis og privatis monumentis, som findes i Danmark, og hvoraf mange Tusinder findes i vores Archiver og er gaaen giennem mine Hænder og Dine; thi alle og hver eet baade af seculis XIV. XV. XVI. saavel som de yngre ere alle med datis af Festerne, eller med de endnu brugelige af Maanederne, Januar og Febr., hvad mere er, alle trykte Bøger paa Dansk fra Typographiæ Daniæ incunabilis af, vide slet intet af disse lumpne Navne, *Glugmaaned* &c. men tværtimod, saavel M. Christen Bederjøn, M. Pouel Røff, M. Hans Tausjan og flere, skrive Januar, Februar &c. som ogsaa *Vocabularium in usum Dacorum*, der er trykt Aar 1510, bruger ingen anden Forflaring, ved *Januarius, Februarius* &c. end denne: *En Maaned, som saa kaldes: Unde concludo, ignota fuisse, vel certè nimis antiqua & obsoleta visa fuisse isti auctori nomina illa Glugmaaned* &c. Og hafve de saaledes, efter min faste Mening, ingen autoritet, uden i *Bonde-Practica* og *Olai Wormii Fastis Danicis*: Saa som de i sig selv ere kun af *Bønder-Sprog* og deriverer sig fra vort gamle *Hedenstaf*, men hos *politio*rem gentis nostræ partem vare alt gangne af Brug for 400 Aar siden, med mange andre reliquiis gentilismi, som er smukt nok at *Antiquarii* og lærde Folk vide dem, men confunderer kun Folk i et nyt Skrift brugte, at jeg ei skal tale om deres *Uangenhed*, quemadmodum in omnibus lingvis, ne Romanâ quidem (judice Cicerone) exceptâ, omnia antiqua & obsoleta pro sordidis æstimantur. Hr. D. Ole Worm selv, naar han skref Dansk, brugte dem aldrig, som fandt sees af hans *Dedication* i den *Norske Krønike* og *andensheds*. M. Anders Wedel, som har skrevet den *allerreeneste* Dansk, lige saalidet. Men vores *Danske Almanakmagere*, *Casten Bagge* og flere, og de *Calendere*, som staae trykte foran i gamle *Psalmebøger*, have alene *conserveret* os dem.

Men fra denne lange Snak at komme igjen til *Regimenterne*, da hafver jeg altid holdet betænkeligt at kalde et Regiment *Legionem*, da mand veed at en *Legio* hos de *Romere* var stærre end 5 à 6 *Regimenter* hos os, og hafde baade *Cavallerie* og *Infanterie*. Jeg skulde snarere vertte et Regiment *Cohortem milienariam* vel *Cohortem pedestrem*. Men som mand nu om

Dage ei regner det saa nøie og er blefven nogenledes vant til at here Legionem for et Regiment, fandt det og vel passende. Jeg er o. s. v.

Ah. d. 7. Dec. 1735.

8.

. . . . Den gandske urigtige og med tusinde fictionibus & falsissimis conjecturis opfyldte narration om Fredsforhandlinger i Lybek har jeg mottet omstøbe à capite ad calcem. Jeg kunde fylde et heelt Ark med at opregne alle de errores & falsa narrata, som deri findes; in summa, jeg har intet fundet beholde deraf, uden de Extracter af de Kæyserliges og Danstes Indlægge, som findes allevegne i trykte Bøger, men har dog mottet rette meget galt i denne Danske Version deraf. Ligeledes i Kongens Campagnes Historie og i Morgans i dette Aar.

Jeg holdt det til Slutning langt bedre, dignius atqve convenientius, at det hele Freds-Instrument, saadan som det af Kæyseren selv ratificeret, blef indført; thi ei at tale om andre raisons, da saaes det her saaledes confirmeret til ævig Tid ab ipso Cæsare, at Slesvig hører til Danmark og ei til imperium Romanum — hvilket staar langt herligere, naar det sees emaneret og dateret fra Wien, og ei alene fra Lybek af nogle Subdelegerede. Derimod raader jeg til, at den Danske Version heller slet caßferes end trykkes. Thi hvortil skal den nytte? Den har ingen kongelig eller kæyserlig autoritatem. Var Hoved-Instrumentet paa Latin, motte det gierne være derhos verteret paa Dansk. Men hvo ere nu de i Danmark, som ei forstaar det Tydske? Hver Skræder og Skomager forstaar Tydsk, og vittige Bønder og Præster ligeledes. Denne Historie skal jo ei læses af Kieldermænd. Den motte derfor langt heller luffes plat ude, for at spare saa meget Papier desmere til noget vigtigere i denne Historie, og ikke øde det til dette og andet Fyldefalk.

Jeg er i stædse o. s. v. (Traftaten er ikke oversat.)

Ah. d. 4. Mart. 1736.

9.

(1736).

Hermed har jeg den Gæde, at sende tilbage igien det mig tilsendte An. 1629, og tillige at besvare Deres højbædte Velbaarnheds høystærede Skrivelse af 27. Julli.

Angaaende Piecen, som herhos følger, da haver jeg brugt den Frihed, noget lidet her og der at udslette og forandre, hvortil jeg hafver haft følgende raisons:

Pag. 1. Den brave Gen: Vient: Morgan med sine Underhavende. Dette tiener kun til at forlænge Stilen og multiplicere Linierne, og her saameget des mere forkortes og udelades Morgans Navn, som han overflødig & ad nauseam usqve er nævnt og celebreret i de forrige Maringers Historie. Kongen var tilmed hoc tempore ei saare vel tilfreds med ham, og at hans Maj: beholdt ham, skeede af Med, fordi hand ingen anden General hafde eller kunde faae. Certè toties inculcare laudes Morgani, est quodammodo injuriam facere Regi, qvi ipsum, bello confecto & pace restitutâ, pæne inhonoratum & nullis præmiis affectum dimisit. Hvilket sidste, endstient jeg det med den Salig Herres, saavel som med Morgans egne Skrifter, saa og med de Engelses, kand bevise, har jeg dog ikke vildet talt noget derom, for den Sal. Konges Skyld. Men jeg erindrer det nu alene privatim til Hr. Conferens Raad, for at vise Dem, at med Morgans mentione aded honorifica & omnibus serè paginis repetita kand og her bruges nogen moderation. Og af samme Marsag har jeg pag. 5 udeluft den passage, at Morgan blef med Grefskent og Bas vel forneiet. Cujus sanè contrarium est verum. Vedre er derfor at tie stille, og hverken tale om hans Forneielse eller Misforneielse; den sidste blef sandelig alt for aabenbare. Men nu, da Tingen er glemt, og faae eller ingen vide mere deraf, salius est dissimulare. Tilmed er det ikke de essentia historiae, at indføre, en Krigsmand eller General at være efter giorte Tieneste vel aflagt; thi det tænker mand at forstaae sig af sig selv.

. . . . Dernæst til allerkyldigst Gienfyar paa Deres høystærede Skrivelse, saa hafver jeg forhen ofte declareret, (og min Tanke er

endnu ikke anden,) at der fandt gjerne udelades og forties passages i denne Historie, neque enim unquam conquestus sum de omissionibus rerum non admodum necessariorum, men alene i mine animadversionibus mædte dem, i Fald Hr. Conferens Raad vilde Sig deraf betiene. Derfor fandt og meget vel luffes ude, baade om den Høfsteenske duplique, og om Kongens conference med Hertugen og om Frue Kirstens Varselseng og om Mynt-Reglementet, item om Meland Grabbe. Min Henseende og Hovedbetyrning er alene, at der intet falsk eller confictum skal slippe ind. Peccata omissionis in historia veniam facile merentur, commissionis verò non item.

Jeg er o. s. v.

10.

I Aftes sildig kom Budet fra Trykkeriet til mig med den sidste Correctur af højsølgende Aft til min Giennemlæsning og Paastrift, efter Sædvane. Men da jeg derudi befandt, at Hr. Conferens Raad hafver paa den tredie Side, eller pag. 767 ansært og ladet staae det samme, som udi forrige Exemplar var af Dennem strefvet, nemlig at Hertug Christian af Synderborg kom Self til Kiebenhavn, med sine Brødre, og udi egen Person annammede Lehnet; saa motte jeg herved studse, og ble med min approbation og Paastrift, indtil jeg bekom nogen Visshed om denne Post. . . . Ligeledes er jeg ydmungit bedende, at jeg motte faae mine Deres Velbaarnhed sidsst communicerede Papirer og annotata tilbage, paa det jeg kunde conferere, hvor jeg noget motte hafve anmærket i Deres Historie af den Bestaaffenhed, at det løb imod veritatem factorum. Thi sligt er mig ikke nueltigt at hafve nu altfammen i Hufkommelse, eller at eftersege og efterstaae i Bøger, Protocoller og Documenter, hver Gang Arkene fra Bogtrykkeriet mig tilsendes; det vilde og gifve for stor Orpheld. Det er mig, (som jeg mange Gange tilforne har haft den Gæde at si) slet ikke om at giere, hvormeget Deres Historie contraheres og blifver kortere, (endsskiønt jeg ei fandt negte, jo at approbere Thuani

dictum, som sagde: *Historia quò longior, eò melior,*) men alene, at der intet urigtigt & veritati minus consentaneum maae slippe derind. Beder derfor ydmyggt om Forladelse for denne velmeente Grindring, og forblifver, næst min ydmyge respect o. s. v.

København d. 24. Maj 1737.
